

ségesévé válik a fehérek elleni harcukban.

Mig Japánt gazdasági strukturája a fehér nagyhatalmakkal való összeütközésbe kergeti és mig szaporodó lakossága meleg déli vidékek meghódítására ösztökéli (Ausztrália, Hollandindia, Indó-Kína, Dél-tengeri szigetek), addig ez a muszájból támadó ország kevéssé ellenállóképes belülről. A japán munkabérek a japán paraszt életszínvonalához igazodnak, amely sokkal alacsonyabb az európai paraszténál. (Ez a tényező nagyban hozzájárul a japán áru versenyképességéhez). A szigetország területének csak 1/6 része lakható, ezeken az országokon kb. 1000 ember lakik négyzetkilométerenkint, ami sűrűbb, mint bármely európai terület. A parasztokat nemcsak a magas adók és a földbérek nyomják, hanem az „árólló” is: a nagy ipari konszernek drágán adják el a parasztnak a műtrágyát, viszont olcsón veszik tőle a mezőgazdasági termékeket, hogy alacsony munkabér mellett is megéljen az ipari munkás és versenyképes lehessen a japán áru. A parasztnak néha még rizsre sem telik, hanem fűvet és faháncsot eszik, így a halandóság az európai kétszerese. Az ipari munkásság fizetése az európainak csak nevetséges törtrésze persze. Két millió munkanélküli állandóan nyomja a munkabéreket és így hátráltatja a sztrájkok sikerét. Évente így is közel 2000 sztrájk zajlik le, magasabb munkabérért, rövidebb munkanapért, munkásvédelemért, szóval az európai munkásmozgalmak kezdeti „vivmányaiért”. A fehér nagyhatalmak ellen kényszerült hódító utjában így Japánt belső széthúzó erők fenyegetik. (Ádám Elek)

S Z E M L E

ROMAIN ROLLAND: GEFÄHRTEN MEINES WEGES
(Humanitas Verlag Zürich, 1937.)

Romain Rolland esszéinek ez a német gyűjteménye tizenhárom időszzerű tanulmányt tartalmaz. Az emelkedett szellemű esszék elsősorban azokat az összeütközéseket hozzák felszínre, amelyek úgy írójuk egyéni alakulására jellemzők, mint az egész kor társadalmi változásait tükrözik. Álom és cselekvés, szellem és lét, individualisztikus idealizmus és a természet magasrendű tárgyilagossága: ezek a törvények, amelyek az emberi szellemet uralják, mondja Rolland. Az *idealizmus mérge* című (1900) tanulmánya meglepő körvonalakban bontja ki az igazságra és valóságra törekvő Rolland szellemi arculatát. „Csak egy gyógyszer van, — írja — a valóság. Az életet úgy kell látnunk, amilyen és úgy kell megjelenítenünk, ahogy van. Idealistáknak, realistáknak egy a kötelességük: a valóságos megfigyelések, a valóságos tények, valóságos érzelmek alapjára helyezkedni. Hogy azután ezen az alapon belátásuk szerint polgári házat, képzeletbeli kastélyt, realiztikus vigjátékot, vagy hősi drámát építenek fel, ez az ő ügyük. De művtük mindenekelőtt két lábón, s a talajon álljon. E földi életből való legyen! Az alkotóművésznek mernie kell, a valóság arcába kell pillantania, mielőtt az ábrázolásnak nekilát. A második nagy tanulmány négy Shakespeare esszének együtttese (1916), melyekben Rolland Shakespeare hatását vázolja. Felidézi itt Rolland korai küzdelmeit, viaskodását Corneille és Shakespeare szellemeért, mely végül is Shakespeare termékenyítő győzelmével végződött, közelebb vive Rollandot a költészet és valóság viszonyának a tisztázá-

sához. Az *Ulenspiegel tanulmány* (1926) a belga *Charles de Coster* könyvének igazi jelentését hámozza ki. A többi (1920 óta keletkezett) tanulmányok, mind a mai Romain Rolland szellemi csillagzatából valók. A *Gobineau* cikk már azt a halálos ártalmasságot tapogatja ki, amely mérget a mai Németországban ontja ki. Foglalkozik *Spitteler*-rel, *Renan*-nal, *Hugo*-val, *Tolsztoj*-jal és *Goethe*-vel. Utolsó esszéjében Uljanovnak a cselekvés és művészet viszonyáról vallott felfogását értelmezi. Uljanov szellemi emelkedettségét, ősgyökerű humanizmusát és spirituális magasrendűségét páratlan rokonérzéssel ábrázolja. „Uljanov” — írja Rolland — „a szellem minden erőit, művészetet, irodalmat, tudományt, mindent megmozgat a cselekvésért — egészen az ősfolyamokig, a lét tudattalan mélységeiig, — az álomig”. Almodnunk kell, idézi Rolland a tettek emberének mondását és rögtön kiegészíti Goethének, az álmok emberének mondásával: cselekednünk kell. Rolland e két maxima etikaiazonosságában találja meg a harmadik tanítást, amit Leonardo szavaival fejez ki: a természet erőihez hasonlítani, szellemévé változni. Teljes értelmét ennek a felfogásnak ép' ez az utolsó esszé tartalmazza, ebből olvasható ki egyszersmint a Romain Rolland-i élettartás kulcsa. (m.)

ET. RABAUD: PHENOMENE SOCIAL ET SOCIÉTÉS ANIMALES
(Alcan, Paris. 1937.)

Egyes filozófusok, mint Hobbes, Locke és J. J. Rousseau tanításai révén némelyek úgy vélik, hogy az emberi társadalom addig elszigetelten élő egyének céltudatos egyesüléséből keletkezett, mikor is a közös cselekvést illetően társadalmi szerződést kötöttek egymással. A modern társadalmi kutatások alapján Marx és Engels erre az általuk „robinzonád”-nak nevezett látásmódra alaposan rácsáfoltak. A történelmi materializmus világa egész más felfogáson épül: — amint az ember átváltozott állat, ugyanugy az emberi társadalom is átváltozott állati társadalom, melyben a társadalmi viszonyok öntudata csak későn jelentkezik s még akkor is nagyon tökéletlenül. Felettből fontosak tehát azok a könyvek, melyek valóban tudományosan tárgyalják az állati társadalmak életét. Sajnos a létező tanulmányok nagy része korántsem kielégítő ebből a szempontból. Legtöbbször a hangyák, méhek és természetek társadalmára helyezik a hangsúlyt, melyek nagyon is kézenfekvő következtetéseket nyújtanak, megragadják a képzeletet, leírásuk azonban kevésbé érdekes az ember történetének a megismerésére. Tulajdonképpen röviden tárgyalják viszont a majmok társadalmi berendezkedéseit, holott ezek igen sok tekintetben utalnak a primitív emberi társadalom állapotára, nem is említve, hogy a legegyszerűbb állatok társadalmi rendszere is sok adatot s felvilágosítást nyújthat az emberi társadalmi jelenségek eredetére.

Csak az emlékezés kedvéért említjük *Maeterlinck* írásait, melyek valóban érdekesek, de minden kritikai érzék nélkül halmozódik fel bennük mindenféle, úgyhogy inkább regényről, mint dokumentumról beszélhetünk velük kapcsolatban. Más népszerűsítő írásokon ugyanez a csodálatos felé való vonzódás tapasztalható. Egyik tiszteltetben álló tudós így címezte könyvét: „A kollektívizmus a rovarok körében”, ami igen különleges felfogást árul el úgy a rovarokról, mint a kollektívizmusról.

Ezek az eltévelyedések természetesen politikai jelentőséggel is bírnak. Így pl. 1934-ben Németországban a természet- és hangyaszakértő *Escherich* a müncheni egyetem rektorává nevezték ki. *Escherich* rektori megnyitó beszédében a rovarok társadalmában uralkodó rendet és fegyelmet dicsérte s végül a nemzetiszocialista totális állam heroizálásába lendült s a hangyák állítólagos